

T. C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
**İNSAN
HAKLARI
MERKEZİ**

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO
Felsefe ve İnsan
Hakları Kürsüsü

İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ ve UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Nisan 2026/Sayı: 19

Okurlara

Bültenimizin kapağında, İoanna Kuçuradi “Niçin İnsan Hakları?” başlıklı yazısında, her insanla ilgili bazı gerekleri dile getiren insan haklarının, insanları yalnızca insan oldukları için koruma talepleri olarak ortaya çıktığına dikkat çekiyor ve insan türünü yeryüzünden silmek istemiyorsak, bu hakların herkes için korunmasını yüksek sesle istemekten başka çaremiz olmadığını vurguluyor.

Prof. Dr. Ahu Tunçel, “İnsan Hakları ve Demokrasi” başlıklı yazısında, insan hakları ve demokrasi arasındaki ilişkinin karşılıklı bir gereklilik ilişkisi olduğuna vurgu yapıyor ve “insan hakları” demokrasinin etik temeli, demokrasi ise bu hakların kamusal düzlemdeki güvencesidir” diyor.

Doç. Dr. Çetin Türkyılmaz, “Spinoza’nın Demokrasi Anlayışı” başlıklı yazısında, felsefe tarihinde demokratik toplum görüşünü açıktan açığa savunan belki de ilk filozof olan Spinoza’nın demokrasi anlayışını ele alıyor. Bunun için Spinoza’nın *Teolojik-Politik İnceleme*, *Politik İnceleme* ve *Ethica* adlı eserlerine başvuruyor.

Bu sayımızdaki söyleşiyi, Prof. Dr. Kurtul Gülenç ile yaptık ve demokratik siyaseti siyasal özerkliğin canlı bir parçası olarak yeniden okuyup, özgürlük ve eşitlik kavramlarının insan hakları kavramsallaştırmasını nasıl doğrudan belirlediğini mercek altına almaya çalıştık. Gülenç’in vurguladığı üzere, militarist gücüne değil, öz-denetim rejimiyle çerçevelenmiş sınırlarına güvenen, sadakati talep eden değil, itirazı önemseyen bir hukuk sistemine olan ihtiyaç her geçen gün artıyor.

İlgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

NİÇİN İNSAN HAKLARI?

İoanna Kuçuradi

İnsan hakları, her insanla ilgili bazı gerekleri dile getirirler. Bu gerekler insanın değerini tanıma ve koruma talepleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma talepleri olarak ortaya çıkarlar. ‘İnsanın değeri’ derken, bundan insanın diğer canlılar arasındaki özel yerini anlıyorum. İnsana bu özel yeri sağlayan, onun özelliklerinin bütünüdür, onu diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır.

Bu olanaklar, insana özgü etkinlikler ve bu etkinliklerin ürünleri olarak görünür. Bu özellikler ise, insanın diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler ya da olanaklar “insanın değerini” ya da “onurunu” oluşturur. Böylece, insanın bu yapısal özelliklerini korumak, yani kişilerde insanın olanaklarını geliştirmek, insan türünün davası, insan olan herkesin ödevi oluyor. Diğer yandan, bu türün üyesi olan her tekin h a k k ı oluyor: bu olanakların geliştirilmesi o n u n i ç i n de sağlanmalı.

Bu yalnızca insana özgü olanakları kişilerde koruma talepleri, temel insan haklarını oluşturuyor. Onların her kişide korunmasını istemek, insanın değerini –varlıktaki yerini–, kendi değerimizi korumayı istemek oluyor.

Bundan dolayı, bir kişide bir insan hakkının korunması söz konusu olunca, bu kişinin kim olduğu önemli değildir, başkasının bir insan hakkını çiğnemiş biri olması bile önemli değil. İnsan olması, insan haklarının onun için de korunması hakkını sağlıyor ona. Bir hakkı insan hakkı yapan yani onun hiçbir insanda çiğnenmemesi ya da herkes için sağlanması gerekliliği, insanın olanaklarının bilgisinde temelini buluyor. Kendimizi –yani insan türünü– yeryüzünden silip süpürmeyi düşünmediğimiz sürece, hiçbir eylemin insan haklarıyla ilgisiz olmadığı bilinciyle, bu haklarımızı kişilerde korumaktan ve bunu kişiler olarak kazandığımız hakla, bu hakların herkes için korunmasını yüksek sesle istemekten –devletlerden ve insanlıktan istemekten– başka çaremiz yoktur.

Siz de onları korumak ister misiniz?

İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ

Prof. Dr. Ahu Tunçel*

“İnsan hakları” ve “demokrasi” arasındaki ilişki büyük ölçüde karşılıklı bir gereklilik ilişkisidir. “İnsan hakları” demokrasinin etik temeli, demokrasiyse bu hakların kamusal düzlemdeki güvencesidir. Diğer bir deyişle insan hakları, ancak demokratik bir yapıda somut bir varoluş kazanırken, demokrasinin gerçek anlamda işlerliği, insan hakları düşüncesinin gerektirdiği bütün hak kategorilerini hak sahiplerine teslim etmesiyle olanaklıdır. Bu açıdan “insan hakları” ve “demokrasi” kavramları özdeş olmasa bile, olgusal bağlamda yaşama geçmeleri bakımından birbirlerini gerektirirler. Bununla birlikte, özellikle yirminci yüzyıl boyunca, demokrasinin farklı uygulamaları biçimlerinin yol açtığı siyasal ve toplumsal sorunlar, bu ilişkinin giderek tartışılabilir hale gelmesine neden olmuştur.

Yirminci yüzyılın ortalarında modernliğe yöneltilen post-kolonyal, kültürel ve görecelik eleştiriler, “insan hakları”nı kültürel farklılıkları göz ardı eden indirgemeci bir üst-anlatı olarak değerlendirmiştir. Aynı düşünsel bağlamda demokrasi de, çoğunluk yönetiminden ziyade farklılıkların ve kültürel taleplerin tanınmasıyla yeniden yorumlanmıştır. Yirminci yüzyılın son çeyreğine gelindiğindeyse eleştirilerin yönü bu kez demokrasilerin çoğunlukçu karakterine çevrilmiştir. Çoğunluğun iradesinin mutlaklaştırılması, popülist siyasal pratiklerin yükselişine zemin hazırlarken; bu süreç hukukun üstünlüğü ve güçler ayrılığı gibi insan haklarını koruyan cumhuriyetçi kurumsallaşmaların aşınmasına yol açmıştır. Azınlıkta kalan görüşlerin toplumsal birer sapma olarak etiketlenmesi ve güvenlik, ekonomik büyüme ya da ulusal tehdit söylemleri aracılığıyla insan haklarının askıya alınması, bu dönüşümün başlıca sonuçları olmuştur. Bu sonuçlar, insan haklarının evrenselliğiyle demokratik meşruiyet arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeyi zorunlu kılar.

Felsefi ve etik bir düzlemde bakıldığında “insan hakları”, bütün insanların insan olma sıfatıyla sahip oldukları bir “değer” konusudur ve her türden siyasal, kurumsal yapıya önceldir. Bu düzeyde insan hakları, insanların “(...) bazı özellikleri ve doğal olanakları olan insan türünün üyeleri oldukları için (...) özel bir muamele görmeleri gerektiği düşüncesi”dir (Kuçuradi, 2016, s. 56-57). Dolayısıyla “insan hakları”, “insan olmanın taşıdığı değer”dir ve bireylerin ahlâkî otonomisini koruyarak özgürlüğün olanağını verir.

Ahlâkî otonomi, özellikle Immanuel Kant’ta en açık ifadesini bulduğu üzere, kişilerin yargılarını dışsal bir otoriteye tabi olmaksızın, akledilir olan “ahlâk yasası”na uygun verebilmelerinin koşuludur. Bu anlamıyla ahlâkî otonomi, kişilerin bağımsız düşünmelerinin, akıllarını eleştirel bir biçimde kullanabilmelerinin, kısacası “özgür kişi”ler olarak yargıda bulunabilmelerinin olanağıdır. Ancak ahlâkî otonomiye koruyarak özgür kalabilmek,

doğası gereği toplumsal bir varlık olan insan için tek başına yeterli değildir; çünkü kişi, kaçınılmaz olarak daima devlet ya da toplum gibi müdahale ve yönlendirme gücüne sahip kolektif yapılar içinde yaşamak zorundadır. Bu nedenle kişinin özgürlüğü ve hakları, yalnızca ahlâkî otonomiye indirgenemez; aynı zamanda siyasal yargıların oluştuğu kolektif yapıya katılmasına, diğer bir deyişle ahlâkî otonomisini güvence altına alabilecek politik otonomisini koruyabilmesine bağlıdır.

Politik otonomi, ahlâkî otonominin belirebilmesi için hukukî düzlemde gerekli yasal koşulları yaratır ve güvence altına alır; etik düzlemdeyse kamusal alanda bir özgürleşme pratiğinin olanağını oluşturur. Kişilerin, kolektif yargı süreçlerine katılarak iradelerini kolektif iradenin bir parçası olarak konumlandırımlarını sağlayan siyasal düzenleme biçimi “demokrasi”dir. “Demokrasi” en açık ifadeyle, halkın yönetim erkini kendi eline alması, yurttaşların eşit ve özgür bireyler olarak kolektif kararların alınmasına katılmasıdır. Bu yolla alınan kolektif kararlar aynı zamanda yurttaşların kendi iradelerinin de yansıması olacağından, bütün yurttaşlar kendilerinden üstün bir otorite tanımayan, kendi kaderlerini tayin eden efendiler haline gelmiş olurlar (Gutman, 1993, s. 413). Bu anlamda demokrasi, kişilerin kamusal alanda özgürce söz alabilmesini, görüş ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesini ve bu ifadelerle de saygı gösterilmesini talep etmesini olanaklı kılan politik otonominin temel koşuludur. Kant’ın Aydınlanma ile özdeşleştirdiği aklı-nı kamunun önünde böylesi özgürce kullanma durumu, Jürgen Habermas tarafından insan haklarıyla ilişkili okunur. Ona göre “insan hakları” ve “demokrasi” birbirlerini karşılıklı olarak kuran ve aynı normatif temelden türeyen “eş kurucu” ilkelere sahiptir.

Habermas “insan hakları” ve “demokrasi” arasındaki karşılıklı kuruculuğu “Demokrasinin Üç Normatif Modeli” başlıklı makalesinde ortaya koyduğu “müzakereci demokrasi modeli”yle temellendirir. Bu model, “liberal demokrasi”ler ve “cumhuriyetçi demokrasi”lerin eleştirisiyle şekillenir. “Liberal demokrasi”ler, insan haklarını, devletin ve çoğunluğun ezici gücüne karşı bireyin, politik olana öncel doğal haklar olarak konumlandırırken (Habermas, 1999, s. 37); “cumhuriyetçi demokrasi”lerdeyse siyasal özgürlük, kolektif öz-yönetim pratiği içinde anlam kazanır ve bireysel özgürlükler de bu çerçevede politik özgürlüğün bir uzantısı olarak değerlendirilir (Habermas, 1999, s. 39). Habermas’a göre “insan hakları” ve “demokrasi” arasındaki ilişkiyi kavramada her iki yaklaşım da tek başına yetersizdir.

“Liberal demokrasi”lerin “insan hakları”nı politika öncesinde konumlandırması, bu hakları demokratik irade oluşumunun dışında bırakır. Bu durumda haklar, yurttaşların siyasal öz-yönetim süreçlerinin ürünü değil, sınırı haline

*Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

gelirler. “İnsan hakları”nı demokratik süreçlerin ürünü olmaktan çıkartmaksızın yurttaşları, bu haklar üzerinde söz sahibi siyasal özneler olmaktan çok, pasif hak taşıyıcılarına dönüştürür. İnsan haklarıyla halk egemenliğinin arasındaki ilişkinin görünürlüğünü yitirmesi, demokratik biçimde alınması gereken siyasal yargıları giderek teknik bir alana hapsederken, politika uzmanlık gerektiren bir mesleğe indirgenir, haklarsa çoğunluk karşısında kırılan hale gelir. Bu dönüşümde politikanın anlamı, kamu önünde özgürce konuşma ve kamusal akıl yürütmeden uzaklaşarak çıkar paylaşımı olarak kavranmaya başlanır ki, bu durumda politika, demokratik meşruiyetin kolektif boyutunu yitirmiş olur. Oysa “insan hakları”nın gerçek güvencesi, kişilerin onları politik alanda kolektif biçimde savunabilmelerinde yatar.

Öte yandan “cumhuriyetçi demokrasi”lerde “insan hakları”, bireysel özgürlüklerin hukukî güvencesi olarak değil, etik-politik bir bütünlüğün politik özgürlük anlayışının bir türevi olarak kavranır. Bu yaklaşımda politik haklar ve özgürlükler, kolektif özyönetim pratiğine katılımıla özdeşleştirilirler. Ancak özgürlüğün topluluğun öz-yönetim pratiğine katılmasına bağlanması, hakları evrensel talepler olmaktan uzaklaştırarak belirli bir topluluğun ahlâkî yaşamına bağımlı kılar. Bu durumda “insan hakları”nı da içeren bütün hak kategorileri, çoğunluk karşısında giderek kırılanlaşıyor ve hakların çoğunluk demokrasisini sınırlandırıcı nitelikleri silinir.

“İnsan hakları” ile “demokrasi” ilişkisini karşılıklı varoluş temelinde ele almaktan uzaklaşan bu iki yerleşik yaklaşıma karşılık Habermas, “müzakereci demokrasi” kavrayışını geliştirir. “İnsan hakları” ve “demokrasi”yi birlikte düşünmenin olanağını ortaya koyan bu yaklaşım, kuramsal temelini “söylem etiği”nden alır. Diğer bir deyişle “söylem etiği”, kolektif kararların alındığı “müzakereci demokrasi” sürecinin geçerlilik koşullarını tanımlar. Bu bağlamda geçerlilik, yalnızca kararın sonucuyla değil, kararların alındığı söylemsel sürecin niteliğiyle belirlenir. Habermas’a göre, görüş bildiren bütün katılımcıların baskıdan arınmış ve rasyonel bir söylem ortamında müzakereye konu olan yargılara onay verebilme olasılığı, müzakere sonunda beliren normların meşruluğunu garanti altına alır (Habermas, 2001).

Normların belirlendiği bu türden bir “müzakereci demokrasi” anlayışı, “merkez”, “çevre”, “kamusal alan” ve “insan hak ve özgürlüklerine dayalı anayasal bir düzen” olmak üzere dört temel bileşenden oluşur. Bu bileşenlerden “insan hak ve özgürlüklerine dayalı anayasal düzen”, hem kural ve kurumlarla hak ve özgürlüklerin kapsamını belirler hem de bu hak ve özgürlüklerin kullanımını güvence altına alır. Habermas, kamuoyu görüşünden başlayarak parlamentoda alınan kararlara değin uzanan yapılandırılmış bir akış içerisinde toplumsal sorunların müzakere edildiği bir demokraside bütün yurttaşlar, eşit ve özgür kişiler olarak görüşlerini açıklama ve demokratik öz-yönetime dahil olma şansını bulurlar. Bu anlamda “insan hakları”, “demokrasi”yi var kıldığından, “insan hakları” yalnızca bireyi toplumsal ya da politik otoritelere karşı koruyan ahlâkî sınırlar değildir; aynı zamanda

demokratik irade oluşumuna eşit katılımı olanaklı kılan hukuksal güvenceler olarak anlaşılmalıdır. “İfade özgürlüğü”, “örgütlenme özgürlüğü” gibi temel hakların yokluğunda baskıdan arınmış bir söylem ortamı kurulamaz, rasyonel müzakere gerçekleşemez; dolayısıyla çoğunluğa dayalı olarak alınmış olsalar dahi demokratik normların meşruiyeti sağlanamaz. Bu nedenle “insan hakları”, demokrasinin sınırı değil, onun işleyiş koşuludur.

Ancak “demokrasi” ve “insan hakları” arasındaki ilişki bununla da sınırlı değildir. Habermasçı düşünce çizgisinde, müzakere sürecinin kamuoyundan idarî erke doğru değil de idarî erkten kamuoyuna doğru işletilmesi, iletişimsel iktidarın siyasal iktidar tarafından kolonize edilmesi anlamına gelir ve açıkça anti-demokratiktir. Bu türden anti-demokratik uygulamalar bir tür “erk reflüsü”dür (Özbank, 2021, s. 727). Seçilmiş politik aktörlerin, kendilerini seçen çoğunluğun desteğine dayanarak yürüttükleri anti-demokratik süreçlere ya da içerik bakımından hak ihlali doğuran kararlarına karşı demokrasiyi savunabilmenin kurumsal yolu, insan haklarına dayalı bir yargısal denetim mekanizmasının kurulmasıdır. İnsan hak ve özgürlüklerini esas alan bir yargı yapılanması, idarî erklerin keyfî müdahalelerine karşı kamuoyunun siyasal özerkliği garantiye alır. Bu bağlamda “insan hakları” ve “demokrasi”nin eş kuruculuğu, yalnızca bireysel hakların korunmasının değil, demokratik öz-yönetim ilkesinin de temelini oluşturur. Temel haklar olmadan demokratik katılım olanaklı değildir; demokratik katılım olmadan da temel haklar meşru biçimde tanımlanamaz (Habermas, 1996, s. 84).

Görüldüğü üzere “insan hakları”, “demokrasi”nin varlık koşulunu oluşturan kurucu unsurdur; demokrasi de insan haklarının hem yaşama geçiş zemini hem de meşruluk kaynağıdır. “İnsan hakları”, bireylerin özgürlüğünü ve ahlâkî otonomisini korurken, demokratik katılımın ve toplumsal müzakerenin sağlıklı işletilmesinin koşullarını oluşturur. Öte yandan demokrasiye, hakların çerçevelerinin belirlenmesinde ve hukukî düzleme aktarılmasında yurttaşların kolektif kararlara katılım düzenini belirler.

KAYNAKÇA

- Kuçuradi, İoanna (2016). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Gutmann, Amy (1993). “Democracy”, *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, der. P. Pettit ve R.E. Goodin, Oxford: Blackwell, s. 411-421.
- Habermas, Jürgen (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev: Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Habermas, Jürgen (1999). “Demokrasinin Üç Normatif Düzeni”, *Demokrasi ve Farklılık*, der. S. Benhabib, çev. Z. Gürata ve C. Gürsel, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, s. 37-50.
- Habermas, Jürgen (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to Discourse Theory of Law and Democracy*, çev. W. Rehg, Cambridge: Cambridge University Press.
- Özbank, Umut (2013). “Jürgen Habermas”, *Siyaset Felsefesi Tarihi-Platon’dan Zizek’e*, ed: A. Tunçel ve K. Gülenç, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 754-768.

SPİNOZA'NIN DEMOKRASİ ANLAYIŞI

Doç. Dr. Çetin Türkyılmaz

Felsefe tarihinde demokratik toplum görüşünü açıktan açığa savunan belki de ilk filozof olan Spinoza'nın gerek *Teolojik-Politik İnceleme* gerekse de *Politik İnceleme*'deki insan, toplum ve siyaset felsefesi çerçevesindeki demokrasi anlayışını ortaya koyabilmek için, öncelikle bu anlayışın ontolojik ve epistemolojik temellerinin atıldığı *Ethica*'daki temel doğa görüşüne bakmak gerekir. Bunun nedeni, *Ethica*'daki doğa/tanrı anlayışının onun doğa durumu görüşünü, epistemolojik çözümlemelerinin ise duygu, tutku ve akıl görüşünü şekillendirmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla önce *Ethica*'daki kimi ayrımlara kısaca yönelmek gerekmektedir.

Bilindiği gibi, “geometrik düzene göre kanıtlanmış ve beş bölüme ayrılmış” bir etik kitabı olan *Ethica*, klasik bir etik kitabı olma özelliklerini kendisinde taşımaz. Bu beş bölümden ilk ikisi, onun doğrudan doğruya varlık ve bilgi anlayışını sunar. Ayrıca kitap Tanrı ile başlar (birinci bölümün başlığı “De Deo” yani “Tanrı Üzerine”dir) ve beşinci ve son bölümdeki Tanrı aşkıyla son bulur. Spinoza'nın duygular temelinde ortaya konan etik görüşüne gelinceye değin ise en azından üçüncü bölüme kadar beklemek gerekir ki, bu ve devamındaki bölümler de zaten ilk iki bölüme dayanır. Buna ek olarak, bütün kitap neredeyse en baştaki sekiz tanımın adım adım açınımdan oluşur. Bu tanımlarda Spinoza kendisinin varlık (tanrı, töz, doğa) anlayışını ortaya koyar. Bu kısa yazıda onun geometrik düzenini adım adım takip etmemiz mümkün olmadığından, burada sadece meselenin özüne temas eden birkaç ana noktayı özet halinde sunmakla yetinilecektir.

Spinoza'nın doğa anlayışını en iyi sunan ifade, hiç kuşkusuz, “Deus sive natura” (Tanrı yani doğa) ifadesidir. Doğa ile Tanrının tam bir özdeşliğini varsayan bu ifade, onun bütün içkinlik temelindeki varlık anlayışını şekillendirir. Özü varlığını kuşatan ve bu nedenle de kendi kendisinin nedeni olan (*Ethica*, I, T1) Tanrı, “kendinde olan ve kendisi aracılığıyla tasarlanan, yani onu oluşturan herhangi bir fikrin yardımı olmaksızın hakkında fikir edindiğimiz” (*Ethi-*

ca, I, T3) tözle aynı şeydir. Tanrı bu anlamda zorunlu varlık ve aynı zamanda her şeyin olma nedenidir. Her şey Tanrıdadır, dolayısıyla da her şeyde (eş deyişle Tanrının ya da doğanın özünü kuran sonsuz öz niteliklere göre gerçekleşen “modus”larda) Tanrı vardır. Her olan şey, Tanrının (Doğanın) türlü türlü hallerinden, değişiklerinden birisidir. Böylece Tanrının şeylerin aşkın nedeni değil de içkin nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan, Tanrıya ya da Doğadaki bu etkin neden oluş, bir isteme özgürlüğünü göstermez. Tanrı kendi başına her şeyin nedeni olduğu için mutlak anlamda özgür olmakla birlikte, olduğu şeyden başka türlü olma olanağı onun kendisinde söz konusu olmadığından, Tanrıya ya da Doğaya istemeye dayalı bir özgürlük atfetmek sadece antropomorfik bir düşünce biçiminin bir yanılsamasından başka bir şey olamaz. Bu durum Tanrı için olduğu gibi, doğadaki her şey ve dolayısıyla insan için de geçerlidir. Bu nedenle “şeylerin doğasında zorunsuz olan hiçbir şey yoktur. Doğada her şeyin şu ya da bu şekilde var olması ve bir etkiye yol açması, Tanrısal doğanın zorunluluğuyla belirlenmiştir (*Ethica*, I, Ö29).

Bir yandan özgür neden olması diğer yandan da istemeye dayalı bir özgürlüğün olmaması durumunun yarattığı görünürdeki paradoksu ortadan kaldırmak için, onun birinci bölümün yedinci tanımında yaptığı “özgür” açıklamasını göz önünde bulundurmalıyız: “Yalnızca kendi doğasının zorunluluğuyla var olan ve etkinliği sadece kendisine dayanan şeye özgür diyorum.” Bu tanıma göre, özgür olan herhangi bir şey, bir edimi gerçekleştirirken, ancak kendisine (kendi doğasının zorunluluğuna) dayanır. Bir şey kendi doğası gereği kendisini gerçekleştiriyor ve bir başka şey tarafından eyleme zorlanmıyorsa, özgürdür. Tanrı ya da Doğa mutlak anlamda özgürdür; insanda ise özgür olma olanağı vardır. Bu özgürlük kavramını açık kılacak iki noktaya özellikle dikkat edilmelidir: Birincisi, özgürlük, bir güç, eyleme gücüdür. Tanrının gücü onun özü olduğu için (*Ethica*, I, Ö34), Tanrı ya da Doğa mutlak anlamda etkin, yetkin ve özgür bir nedendir. Bu

*Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

neden oluş, teleolojik bir neden oluş anlamında değil de etkin neden oluş anlamında alınmalıdır, çünkü Tanrının ya da Doğanın hiçbir ereği/amacı yoktur. Nedenin yetkinliği ise etkinin yetkinliğine yol açar. Öyleyse, doğada olan ve doğa tarafından belirlenen her şeyde (kendinde Tanrı olduğu için) bir yetkinlik ve eyleme gücü vardır. Bununla birlikte, her varlığın yetkinlik düzeyi aynı düzlemde değildir. Bu da onların tekillik düzlemindeki karşılaşmalarında (iki şey arasındaki cisimsel/bedensel karşılaşmada) kimi zaman etkin kimi zaman da edilgin olmalarına neden olur. Demek ki, Tanrıdan ya da Doğadan moduslara geçtiğimiz anda (perspektif bakımından bir değişiklik gerçekleştirildiğinde) özgürlük, yetkinlik, etkinlik dereceleri çıkar açığa.

Doğa içindeki ve doğal zorunluluğa tabi insan söz konusu olduğunda, insanın kimi zaman etkin kimi zaman da edilgin olduğunu, bu nedenle de kimi “passio”lara sahip olduğunu söyleyebiliriz. Elbette bu, bedenler düzeyindeki karşılaşmalarda gerçekleşir. Spinoza’nın ikinci bölümün dördüncü aksiyomunda belirttiği gibi, bir beden tek bir tarzda duygulanmış olamaz, “bizim bedenimiz birçok tarzdaki duygu durumunu yaşar”. Dolayısıyla, bedensel olarak her karşılaşmada, insanlar bazen etkin bazen de edilgin kalmak suretiyle, bu duygu durumlarının kimilerini bastırıp kimilerini ise bastırmaz. Bunun nedeni bu duygu durumlarının çok olmasıdır. Duygular üzerindeki gücümüz bizi etkin hale getirirken, onlar karşısındaki güçsüzlüğümüz bizi edilgin hale getirir. İnsanın özünün arzu olmasının ve onun *conatus*’unun (var olma çabasının) bu arzuya dayanmasının nedeni de budur. Her şeyde olduğu gibi insanda da bir tanrısallık vardır; uzam, Tanrının ya da Doğanın öz niteliğinin bir görünümüdür. Öte yandan, sonsuzluk perspektifinden bakıldığında bu yetkinliği gösteren insanın, sonluluk ya da tekillik düzleminde kimi zaman etkin (özgür) kimi zaman da edilgin (köle) olduğunu görmekteyiz. Bütün bunlar da Spinoza’da doğal zorunluluk düzleminde gerçekleşen şeylerdir.

İnsanın varlıksal açıdan özgür olma olanağının epistemolojik temeli de bilgideki ayrımlar çerçevesinde verilir. İkinci bölümün yedinci önermesinde Spinoza, “ideaların düzen ve bağlantısıyla şeylerin düzen ve bağlantısı aynıdır”

demektedir. Dolayısıyla bedenler düzlemindeki her duruma idealar düzlemindeki bir durum karşılık gelir. Öyleyse insan, sonlu ilişkileri içerisindeki her bedensel karşılaşmasında kendisinde oluşan etkinin bir de ideasına sahip olacaktır. Bütün sorun bu ideanın (fikrin) upuygun bir idea olup olmamasında yatar, çünkü insanın bilme tarzları içerisinde en önce gelen *imaginatio* yani hayal gücü ideaların upuygun olmamasının da nedenidir. İnsanın birçok konuda yanıltılmasının sebebi de budur. Öte yandan insanda *ratio* (akıl) ve *intuitio* (doğrudan kavrama) olmak üzere iki bilme tarzı daha söz konusudur. Birbiriyle doğrudan ilgili bu iki bilme tarzının ilkinde akıl şeylerin upuygun nedenlerini kavrar; akla dayalı olarak ortaya çıkan doğrudan kavrayış ise şeyleri ebedilik tarzında kavrayarak bizi bütünün bilgisine ulaştırır. Aynı şeyin iki ayrı görünümü olan zihin ile bedenden oluşan insan, şeyleri akla göre kavradığında, yani şeylerin upuygun nedenlerini kavradığında, kendi duygu durumları üzerindeki gücü de artacak, böylece de özgür olacaktır. Akla dayalı bir toplumsal düzenin temel dinamiğini oluşturan şey, bu ussal kavrayışın kendisidir. İnsanın çeşitli durumlarda ortaya çıkan kederli duygu durumlarını, sevinçli duygu durumlarına çevirebilmesi için şeylerin düzenini ve zorunlu nedensellik ilişkilerini upuygun kavraması ve bu kederli duygulanımlar üzerinde bir güç kazanması gerekir. Kederli duygulanımlar içerisinde toplumsal düzeni doğrudan belirleyen korku ile umudu/beklentiye aşır, akla dayalı olarak kurulmuş bir toplum düzeninde yaşama olanağı ise ancak *demokrasi*yle (çokluğun birleşmiş gücüyle) mümkün olacaktır.

Ne yazık ki ölümüyle yarım kalmış ve tam da demokrasi üzerine konuşmaya başladığı yerde kesilen *Politik İnceleme*’de Spinoza “bir insanı aklın kılavuzluğunda yaşadığı ölçüde özgür olarak adlandırıyorum; çünkü, bu ölçüde, insan sadece doğası yoluyla upuygun olarak bilinebilen nedenler tarafından eylemde bulunmaya belirlenmiştir” demektedir (TP, & 11). Bu nedenle, insan kendi doğasının yasasına (akıl) uygun olarak varolma ve eylemde bulunma gücüne sahipse özgürdür. Bununla birlikte, bilindiği gibi, insan sadece akla göre yaşayan bir varlık değildir; onda kaynağını akıldan almayan, akıl-dışı (korku gibi) birçok duygu durumu da söz konusudur.

Spinoza bu noktada diğer doğal hukuk kuramcılarına benzer bir şekilde bir doğa durumu betimlemektedir. Ama diğerlerinden farklı olarak ondaki doğa durumu, kurgusal bir doğa durumu değil, doğrudan doğruya, yukarıda temellerini ortaya koymaya çalıştığımız şekliyle, insan ve diğer varlıkların onda olduğu ve onunla belirlendiği bir Doğa “durumu”dur. Bu doğa durumunda doğanın “gücü altında olan her şey üzerinde üstün bir hakkı vardır” (TTP, XVI, s. 231). Öte yandan doğa, onu oluşturan bireylerin kurduğu bir güç olduğu için, her bireyin de kendi gücü dahilinde her şey üzerinde bir hakkı vardır. Dolayısıyla her bireyin doğanın belirlenimine göre davranma ve var olma hakkı vardır. Burada Spinoza, insanla diğer varolanlar arasında bir ayırım yapmamaktadır. Her varlık doğanın yasalarına uyarak yaptığı her şeyi üstün bir hak uyarınca yapar. Doğanın belirlenimi söz konusu olduğunda insanlar yalnızca iştahın yasaları altında yaşarlar. Her insanın doğal hakkı, sağlıklı akılla değil arzu ve güçle belirlenir. Bu insanın özünün arzuya belirlendiği düşüncesinin bir sonucu olarak söylenmiştir. İnsan doğal olarak aklın yasaları ve kuralları uyarınca davranmaya belirlenmemiştir; herkes her şeyden habersiz doğar ve uzunca bir süre bu şekilde yaşar. Böyle olunca da doğanın hakkı ve düzeni “kimsenin arzu etmeyeceği ve yapamayacağı şey dışında, hiçbir şeyi yasaklamaz. Ne hilekarlığı, ne kini, ne öfkeyi, ne çatışmayı, ne de iştahın yönlendirdiği herhangi bir şeyi dışlar” (TTP, XVI, s. 232).

Spinoza doğa kavrayışının sonucu olan iyi ile kötünün aslında şeylerin kendilerinde değil de insanların ona dair değerlendirmelerinde olduğu düşüncesi çerçevesinde bunları söylemektedir. İnsan bir arzu varlığıdır ve doğa onu öyle belirlemiştir. Bununla birlikte, arzu ve iştahlardaki farklılık, toplumsal düzlemde uzlaşmayı sağlayamayacağı için, insanın toplumsal olarak kendi yararına olacak bir düzeni bulması ancak ortak akla göre hareket etmek sonucunda mümkün olacaktır: “Yine de aklımızın yasaları ve belirli buyruklar uyarınca yaşamak insanlar için daha yararlıdır” (TTP, XVI, s. 232). İnsanlar korku ve öfkeden uzaklaşmak için, birlikte hareket etmek zorundadırlar. Bunun yolu insanların çoğunluğunun ortak bir akılla bir antlaşma gerçekleştirmeleridir. Doğal hakla çelişmeden her insanın kendi gücünü bütün topluma

devrettiği bu yönetim, yani gücün kullanımının toplumda olduğu bu yönetim biçiminin adı *demokrasidir*. Öyleyse, Spinoza’ya göre, demokrasi şöyle tanımlanır: “Gücü altındaki her şeye ilişkin üstün hakka toplu olarak sahip evrensel insan birliği” (TTP, XVI, s. 235). Bu noktada, bu gücü ellerinde bulunduran yöneticilerin akla aykırı davranıp davranamayacakları sorunu ortaya çıkar. Spinoza’ya göre, demokratik bir siyasî bütünde saçmalıktan kaygılanmaya gerek yoktur, çünkü çoğunluğun tek ve aynı saçmalık üzerinde hemfikir olması neredeyse imkânsızdır. Akla göre yaşamın temele alındığı bu demokrasi tasarımı, iştahın beraberinde getirdiği saçmalıklardan kaçınmak ve insanları elden geldiğince aklın sınırları içinde tutmak mümkündür. Spinoza bu toplum düzeninde uzlaşma ve barışın yanında özgürlük, adalet ve eşitliğin de gerçekleşebileceğini düşünmektedir. “Yalnızca, tüm gönlünce, aklın yönetiminde yaşayan kişi özgürdür” (TTP, XVI, s. 236) ve bu özgürlüğün güvencesi ortak akla göre kurulmuş demokratik toplum düzenidir. Her insan kendi hakkını kendisinin de bir parçası olduğu topluma devrettiğinde, doğa durumunda olduğu gibi benzer bir şekilde eşit kalır.

Görüldüğü üzere, Spinoza da kendi demokrasi anlayışını şekillendirmek için Grotius ve Hobbes gibi bir doğal hukuk temeline dayanmaktadır. Ama diğer ikisinden, özellikle de Hobbes’tan çok kritik bir noktada ayrılmaktadır. Ayrıldığı temel nokta, diğerlerinde olmayan ve çokluk düşüncesine dayanan demokrasi fikri ile bu demokrasinin olanağı için gerekli olan toplumsallık fikridir. Hakkın devri herhangi bir kişiye ya da heyete değil, kendisinin de içinde kurucu bir unsur olduğu tüm bir toplumdur. Bu toplumun varlık koşulu ise çokluğun yararı için olacak ortak bir akli hayata geçirmektir.

KAYNAKLAR

Spinoza, B. (1925), *Ethica*, Opera, Cilt II, C. Gebhardt (Ed.), Heidelberg: Carl Winters.

Spinoza, B. (2007), *Tractatus Politicus* (TP), çeviren: M. Erşen, Ankara: Dost Kitabevi.

Spinoza, B. (2008), *Tractatus Theologico-Politicus* (TTB), çeviren: C. B. Akal-R. Ergün, Ankara: Dost Kitabevi.

Prof. Dr. Kurtul Gülenç

“DEMOKRASİ ŞÜPHE, İTİRAZ VE ELEŞTİRİ REJİMİDİR”

İnsan hakları ve demokrasi arasındaki ilişki, modern siyaset felsefesinin en gerilimli ve üzerine en çok düşünülen alanlarından biri. Demokrasinin sadece sandığa ve çoğunluk iradesine indirgenmediği güncel siyasî atmosferde, kişi haklarının ve hukukun üstünlüğünün kurucu rolü sıklıkla göz ardı ediliyor. Oysa haklar, ne güçlülerin serbestliğine indirgenmeli ne de herkesi aynılaştıran bir disipline dönüştürülmelidir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kurtul Gülenç ile gerçekleştirdiğimiz söyleşide, demokratik siyaseti siyasal özerkliğin canlı bir parçası olarak yeniden okuyup, özgürlük ve eşitlik kavramlarının insan hakları kavramsallaştırmasını nasıl doğrudan belirlediğini mercek altına almaya çalıştık. Gülenç’in vurguladığı üzere, militarist gücüne değil, öz-denetim rejimiyle çerçevelenmiş sınırlarına güvenen, sadakati talep eden değil, itirazı önemseyen bir hukuk sistemine olan ihtiyaç her geçen gün artıyor. Eşitliğin “aynılık” üzerinden değil, farklılığı da içerecek şekilde bir adalet düzleminde değerlendirildiği bu perspektif, bizlere birliği değil, çoğulculuğu benimseyen bir düzenin kapılarını aralıyor. Gülenç, “Aksi halde insan hakları ya özgürlük adına eritilir ya da eşitlik adına silikleştirilir” diyor.

SÖYLEŞİ: Elif N. Hamidi

Bildiğimizi sandığımız kavramlardan biri de “demokrasi”. Günümüzde demokrasi kavramı, büyük bir anlam daralmasıyla karşı karşıya: Sandığa/”oy”a ya da parmak sayısına indirgenmiş bir demokrasi söz konusu bugün. Demokrasi nedir, ne değildir; buradan başlayabilir miyiz? Çağdaş düşünce bağlamında demokrasinin en yalın tanımını şu şekilde verebiliriz: “aynı zaman ve mekânda ortak bir yaşamı paylaşan insanların, bu paylaşımı düzenleyen kolektif kararların alınması süreçlerine eşit ve özgür olarak katılmalarına olanak sağlayan bir kendi kendine yönetim tarzı.”¹ Bu tanımda ön plana çıkan iki önemli belirleme var. Bunlardan ilki kolektif kararlar alınırken insanların doğrudan ya da dolaylı olarak paylarının olması, ikincisi bunu yapabilmenin en önemli koşulu olarak eşitlik ve özgürlük fikrinin demokratik siyasette belirli bir düzeyde içeriliyor olduğu kabulü. Sorunuz bu belirlemelerden ilkiyle yakından ilgili, çünkü insanların ortak yaşamı organize eden kolektif kararları alma etkinliğine katılımına yönelik ima, demokratik siyasetle insanların siyasal özerkliği arasında yapısal bir bağ olduğuna işaret ediyor. Başka bir ifadeyle, eğer insanlar karar alma etkinli-

ğine öyle ya da böyle bir şekilde katılım gösterirse, bireylerin özgür iradeleriyle katıldıkları bu etkinlikte alınan kararları kendi kararları gibi algılayıp ona göre eylemleri mümkün hale gelir. Sorunuzun düğümlendiği nokta tam da burası: siyasal özerkliğin siyaseten nerede başlayıp nerede bittiği sorusu, demokrasinin anlaşılma tarzını ve derinliğini de biçimlendiriyor. Teorik açıdan anlamlı her demokrasi siyasal özerkliği varsayar ama bunun derecesi uygulamalarda değişir. Örneğin siyasal özerkliği belirli zaman aralıklarında yapılan genel ya da yerel seçimlerde oy kullanmakla denkleştiren bir demokrasi anlayışı ile bu özerkliği seçimlerde oy kullanmayı kapsayacak şekilde yerel siyaset alanlarında örgütlenmeyi şart koşan ve sorunların çözümünde öznelerarası iletişimi merkezine alan bir demokrasi anlayışı farklıdır. Günümüz dünyasında demokrasi oldukça sınırlı, hatta neredeyse bir tür teknokratik rejim diyebileceğimiz sosyal-ekonomik modelle özdeşleştirilmiş durumda. Böyle olduğu için de siyasal özerklik oldukça sığ bir aşamada kalmakta ve bunun sonucunda demokrasi çoğunluğun ‘söz’üne ya da parmak sayısına indirgenmiş bir yönetim tarzına dönüşmüş durumda. Elbette bu tarz bir indirgeme tarihte ilk kez yaşanmıyor ama bu seferkinin arka planında pek çok farklı etmen var. Bana kalırsa, bu etmenlerden en önemlisi, neoliberal düzeneğin pervasızlığı, hatta barbarlığıyla insan-dünyasının ve yeryüzünün (radikal düzeyde) olumsuz anlamda geldiği ekonomik, sosyal ve kültürel aşamadır.

“Cumhuriyet” kavramının da demokrasi yerine kullanıldığını görüyoruz, örneğin Rousseau da cumhuriyeti demokrasi olarak ele alır. Bu ikisi arasındaki ayırmadan ve cumhuriyetin demokrasiye, demokrasinin cumhuriyete olan ihtiyacından bahseder misiniz? Öncelikle şunu söylemeliyim: tek bir cumhuriyet yok. Antik cumhuriyet deneyimlerinden Amerikan Cumhuriyeti kavrayışına uzanan cumhuriyetin anlamları, fikirleri, duyguları, kurumları ve uygulamaları oldukça farklı olmuştur. Cumhuriyet(ler) in belki de en ortaklaştırılabilir tarafı, belirli bir tarihsel süreçte ve düşünüşte kendilerini tanımlarken karşıtlarından hareketle bunu yapmalarıdır. Kimi zaman cumhuriyet tiranik olana, kimi zaman monarşik olana, kimi zaman da demokratik olana karşı kullanılır. Başlarda monarşi figürüyle bir karşıtlık oluşturmayan cumhuriyet, 14. ve 15. yüzyıldan itibaren “ortak şey”i tanımlarken monarşinin bu ortaklığı temsil etmediği anlamında kullanılmıştır. Machiavelli’den Bodin’e cumhuriyetin devlet biçimi anlamı baskın iken, Anglo-Sakson

¹ Murat Özbek, “Jürgen Habermas”, *Siyaset Felsefesi Tarihi Cilt 2* içinde, ed. Ahu Tunçel & Kurtul Gülenç, Doğu Batı Yayınları, s. 434.

cumhuriyet kavrayışlarında cumhuriyetin yönetime biçimi anlamı belirgin hale gelmeye başlar.²

Cumhuriyete ilişkin bu belirlemelerden sonra cumhuriyetle demokrasi arasındaki ilişkiye (bu ilişkinin olumsal bir ilişki olduğunu hatırlamamızda tutarak) değinebiliriz. Sizin de belirttiğiniz gibi günümüzde bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılıyor. Elbette demokrasinin olmadığı cumhuriyet pratiklerine ya da cumhuriyetsiz demokrasi pratiklerine tarihsel olarak rastlamak mümkün. Ancak günümüzde bu iki kavram çoğunlukla bir arada düşünülmektedir. Bu iki kavramın sürekli tamamlayıcı kavramlar gibi görülmelerinin arka planında yatan temel ilke halk egemenliğidir. Başka bir ifadeyle, ikisinin de halk egemenliği fikrine, yönetimde halkın iradesinin bulunduğu esasına gönderme yapması, cumhuriyet ile demokrasi kavramlarının bir arada ele alınmasına yol açmıştır. Ne var ki bu iki kavrama ilişkin çağdaş tartışma halk egemenliği düşüncesiyle de sınırlandırılmaz. Özellikle 1980'lerin ortalarından başlayarak ve özellikle 2000'lerin başıyla birlikte, cumhuriyet fikrine yönelik ilginin yeniden yükselişe geçtiğini, ama aynı zamanda yükselişe geçen bir tartışma alanı olarak da bu fikrin radikal eleştirilere maruz kaldığını söyleyebiliriz. Bu yükseliş ve eleştirinin arka planında bazı dinamikler mevcuttur. Örneğin liberal birey anlayışının araçsal akılla birleşerek yarattığı toplumsal patolojilerin radikal eleştirisiyle beliren komüniteryanizm ya da toplulukçuluk olarak adlandırılacak politik hattın ortaya çıkması, cumhuriyet fikrini tartışmaya açan bir başka unsur olmuştur. Söz konusu politik eğilim, eş deyişle liberal bireyin, yalıtılmış bireyin yaşadığı açmazları aşabilmenin bir çıkış yolu olarak komüniteryanizm, cumhuriyet fikrini yavaş yavaş kuşatmaya başlamış ve cumhuriyet ideolojisinin toplulukçuluğa evrilerek soruşturulmasının zeminini hazırlamıştır. Başka bir ifadeyle, bir tür törellik anlayışı hegemonik bir söylem olarak cumhuriyetçiliği büyük oranda belirlemeye başlamıştır. Elbette cumhuriyet fikri belirli türden bir ortaklığı içermektedir. Ama bu ortaklığın mahiyetinin ve sınırlarının normatif düzeyde doğru belirlenmesi gerekmektedir. Eğer doğru belirlenmezse, cumhuriyet yönetimi bir kapalılık rejimine dönüşebilir. Oysa hakikî bir demokrasinin eklemlendiği bir cumhuriyetin en temel karakteristiklerinden biri, açıklığa dayalı bir ortaklığa işaret etmesidir. O halde, çağdaş cumhuriyet tartışmasını son derece olumlu bulmakla birlikte, bu tartışmanın cumhuriyet yönetimini içe kapalı bir politik tasarıma doğru ilerletmesini eksik, hatta hatalı bulduğumu iddia ediyorum. Bu saptamayla cumhuriyetin kendisini içi boş bir argüman olarak yüceltmenin, cumhuriyeti kendinde mutlak bir amaç olarak görmenin, demokratik açıdan bir-

takım kusurları olsa bile cumhuriyet fikrini sürekli savunmanın ve bu çerçevede demokrasiyi askıya alarak cumhuriyeti kendinde bir amaç olarak görmenin önemli toplumsal ve politik problemler teşkil edebileceğini vurgulamış oluyorum. Söylemeye çalıştığım, böylesi bir cumhuriyet tartışmasının (yüceltmesinin) demokrasi cephesi eksik bir cumhuriyet yapılanmasının önünü açma olasılığını taşıdığıdır.³

Eşitlikle de ilişkilendirilen demokrasilerin yetiştirmeyi amaçladığı insan tipi, özgürlük ve insan hakları arasındaki ilişki üzerine konuşabilir miyiz? Özgürlük “serbestlik” olarak anlaşıldığında, eşitlik herkesin aynı boyda olduğu bir buğday tarlası gibi düşünüldüğünde insan haklarına ne olur? Eğer özgürlük “serbestlik”, yani sınırsız, başkalarını dikkate almayan bireysel bir hareket alanı olarak anlaşılırsa ve eşitlik de herkesin aynı boyda olduğu bir buğday tarlası gibi farkları yok sayan bir düzleştirme pratiği olarak düşünülürse, bunun sonucunda insan hakları iki taraftan da aşınır. Eğer özgürlük sadece serbestlik olursa, böylesi bir anlayışta başkalarının koşulları, potansiyelleri, güçleri ve kırılabilirlikleri hesaba katılmadan hareket etme yetkisi haline gelir. Sonuç olarak, güçlü olanın özgürlüğü zayıf olanın hakkına dönüşür, bunun devamında insan hakları koruyucu bir zemin olmaktan çıkar, “kim ne kadar dayanabiliyorsa” rejimine dönüşür. Neoliberal mantığın hegemonyası düşünüldüğünde böylesi bir özgürlük anlayışı insan haklarını güvence altına almak yerine onları bütünüyle piyasa mantığına terk eder. Eşitlik ise bir buğday tarlası gibi düşünülürse, herkesin aynı boyda kabul edildiği bir tarlada adalet üretilmez, tekdüzelik dayatılır, bunun sonucunda insan hakları bireyleri koruyan bir çerçeve olmaktan çıkar ve herkesi aynı kalıba sokan bir araç olur. Böylesi bir eşitlik anlayışında adil muamele yerini aynılaştırma muamelesine bırakır. Sonuç olarak, özgürlüğün ve eşitliğin nasıl anlaşıldığı insan hakları kavramsallaştırmasını doğrudan belirler. Haklar ne güçlülerin serbestliğine indirgenmeli ne de herkesi aynılaştıran bir disipline dönüştürülmelidir. Bu yüzden özgürlüğün hem negatif hem de pozitif boyutuyla ele alındığı, sorumlulukla ilişkisinin kurulduğu, buna paralel olarak eşitliğin de aynılık üzerinden değil, farklılığı da içerecek şekilde adalet düzleminde değerlendirildiği bir çerçeve gerekmektedir. Aksi halde insan hakları ya özgürlük adına eritilir ya da eşitlik adına silikleştirilir.

Demokrasinin sadece sandıktan ibaret görüldüğü, yurttaşın ise sandığa gidip oy veren bir “istatistik nesnesi” haline getirildiği “çoğunlukçu” anlayış, çoğu zaman azınlığın haklarının ihlaline yol açıyor. Çoğunluğun tiranlığının ya da sayısal iradenin geçerli olduğu bir demokrasi, in-

² M. Ertan Kardeş, “Cumhuriyetçi Duygunun, Fikrin ve Kurumun Varlığı ve Yokluğu”, *Cumhuriyet Fikri ve Felsefe*, ed. Ertan Kardeş, Cengiz Çakmak, Arda Telli, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 32-33.

³ Bu tartışma için bkz. Kurtul Gülenç, “Dinamik Cumhuriyet, Tartışmacı Demokrasi, Etkin Yurttaşlık”, *Cumhuriyet Fikri ve Felsefe*, ed. Ertan Kardeş, Cengiz Çakmak, Arda Telli, İstanbul Üniversitesi Yayınları, <https://iupress.istanbul.edu.tr/book/the-idea-of-republic-and-philosophy/home>

san hakları açısından nasıl bir tehdit oluşturur? Yurttaşların siyasal özerkliğinin sınırlarının ne şekilde çizileceğine yönelik normatif tartışma demokratik siyasetin de derinliğini belirliyor. Eğer siz demokrasiyi sandıkla özdeşleştirir ve bunun dışında politik katılıma hiçbir alan tanımazsanız, bu yönelimin sonucu ister istemez demokrasi ile hukuk arasında bir çatışmaya dönüşecektir. Başka bir ifadeyle, siyaseten seçilmişlerle yüksek yargı kurumları arasında sistemde bir gerilim oluşacaktır. Bu gerilimin en temel sebebi halkın çoğunluğunun iradesi sonucunda sandığa yansımış iktidar partisi yönetimiyle yüksek yargı organlarına atanmış resmî görevlilerin kararlarının uyumsuzluğu olabilir. Seçilmiş olanlar almış oldukları kararlara atanmışların müdahale edemeyeceklerini belirterek hukuk kurumlarıyla çatışabilir. Böyle bir toplumsal atmosferde Anayasa Mahkemesi ya da Yargıtay gibi en yüksek yargı organlarının kararları bile görmezden gelinebilecektir. Bu da insan haklarının ciddi anlamda yara almasına yol açacaktır. O halde yapılması gereken, demokrasi ile hukuk sistemini rakip gören bir sınır çizmekten ziyade bu iki alanı birbirleriyle temasları bağlamında gerekçelendirebileceğimiz, aslında bu iki alanın birbirlerine ihtiyaç duyduklarını gösteren bir siyasal çerçeve belirlemektir.

Habermas'ın vurguladığı "özel ve kamusal özerklik" arasındaki bağdan yola çıkarak, bir yurttaşın barınma, eğitim veya sağlık gibi temel hakları güvence altında değilse, onun sandıktaki iradesi ne kadar "özgür" kabul edilebilir? Habermas, özerklik (otonomi) terimini birçok farklı teorik bağlamda kullanırken, yaygın olarak kabul gören özerklik (kendi kaderini belirleme, kendine yasa koyma) anlayışından sapmaz, ancak özerkliğe kendine özgü, iletişimsel ve öznelarası bir yorum getirir. Bu yorum düşünürün özel ve kamusal özerklik vurgusunda belirginleşir. Özel ve kamusal özerklik Habermas tarafından özellikle hukuk ve siyaset felsefesi bağlamında kullanılan eşleştirilmiş bir çift olarak ele alınır. Düşünür bu iki özerklik arasında yapısal bir ilişki kurar. Sağlam bir kamusal özerklik, özel özerkliği güvence altına alan sağlam haklar gerektirir. Öte yandan, aynı normatif öneme sahip olan bireysel özgürlük hakları, doğada bulunan veya miras alınan gelenekler ya da dinî otoriteler tarafından tartışmasız bir şekilde ilan edilen ahlâkî kendilikler değildir. Aksine, bunlar öznelarasıdır ve başkalarının karşılıklı olarak tanınmasını gerektirir. Bu noktada sorunuza yoğunlaşacak olursak, elbette temel hakları güvence altında olmayan, yani özel özerkliği tesis edilmemiş bir yurttaşın, politik etkinliğe özgür iradesiyle katılıp katılmadığı ya da kamusal özerkliğini ne ölçüde özgürce kullanabildiği tartışma konusu olur. Ama bu beraberinde mutlak anlamda bir olumsuz belirlenmeyi getirmez, başka bir ifadeyle temel ihtiyaçlarının bile karşılanmadığı bir toplumsal zeminde birey-

ler böylesi bir atmosferi değiştirmek için de başka bir politik tercihte bulunabilirler. Bu siyasetin doğası gereği bir olanaklılık olarak mevcuttur. Bu arada sorunuza başka türlü de yorumlayabiliriz: temel hakları güvence altında olan birisinin her koşulda özgür iradesiyle siyasal etkinlikte bulunduğunu iddia edebilir miyiz? Bence hayır. Siyasal bilincin pek çok bileşeni, eklemlenen ögesi mevcuttur ve bu bileşenler her koşulda simetrik bir belirlenimle işlemez.

Felsefe tarihindeki "kendini bil" ilkesi herkesin dilindedir ama kendine özen göstermek/kendinle ilgilenmek gözden kaçır, "kendimle aram nasıl?" sorusu pek sorulmaz. Bir politikacı, bütün siyaset felsefesi kitaplarını okusa, her şeyi bilse de, bu onu iyi bir lider yapmaya yetmeyecektir. Kendilik, kendilik kaygısı, kendilik pratiği, eylem ve söylem birlikteliği, etik bir kişi olmak ve iyi bir lider/yönetici olmak arasındaki bağ hakkında konuşabilir miyiz? Nasıl yöneticilere ihtiyacımız var bugün ve ideal yöneticilerin ortaya çıkması için ne gerekiyor? Bugün "filozof kral" diyebileceğimiz, etik kişilik özelliklerine sahip bir liderin varolabileceği umudunu hâlâ taşıyabilir miyiz? Aristoteles *Nikomakhos'a Etik* kitabında etik bilgisine sahip olmakla etik bir kişi olmak arasında fark olduğunu belirtir. Başka bir ifadeyle, erdem konusunda bilgi sahibi olmanız sizi zorunlu olarak erdemli kılmaz. Erdemli biri olmak için teorinin pratiğe dökülmesi gerekir. Erken dönem modern felsefenin başlangıcına kadar siyaset bu belirleme ekseninde etik ile temellendiriliyordu. Machiaveli'yle birlikte bu ikili arasındaki bağ koptu. Düşünür bize siyaset dünyasında bilfiil var olanla olması gereken arasında uçurum olduğunu gösterdi. Hatta göstermekle kalmadı, egemenin ya da iktidar sahibinin olması gerekeni pratikte uygulamaya kalktığında bir felaketle yüzleşebileceği uyarısında bulundu. Bu bağlamda Platon'un *Politeia* diyalogunda yazdıklarını aklımızda tutarak Syrakuzai deneyiminde neler yaşadığını ve nelerle karşılaştığını anımsayabiliriz. Teoride filozof-kralar, aydınlanmış despotlar ya da erdem sahibi yönetici elitler demokrasiyenin daha tercih edilir görünebilir ama burada atlanıldığını düşündüğüm hatalı bir varsayım var: gücü elinde bulunduranın, kullananın hep erdemli, rasyonel ve iyi kalacağı varsayımı. Erdem sahibi ve etik kişilerin siyaset dünyasındaki yerlerini önemsemekle birlikte kişilerin ahlâkî yozlaşmaya açık doğalarını görmezden gelmemeyi öneriyorum. Daha basit bir ifadeyle, kişilerin etik tutumlarının siyaset dünyasındaki önemlerini fark etmekle birlikte, siyasal dünyada esas olanın yapısal-kurumsal sınırlar olduğunu söylüyorum. Bu sebeple ideal liderler ya da filozof-kralar aramaktan çok, insanların yanılabilir olduğunu, gücün yozlaştırıcı karakterini kabul eden, bu yüzden de iktidarın sınırlanması, dağıtılması ve denetlenmesi gerektiğini varsayan bir siyasal örgütlenmenin

ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Bu örgütlenme de, teorik ve tarihsel temelleri dikkate alındığında demokrasidir. Bu yönüyle de demokrasinin bir erdem rejimi olmadığını, bir şüphe, eleştiri ve itiraz rejimi olduğunu öne sürüyorum. Bu aşamada yapılması gereken, şüpheyi ve eleştiriye dayalı demokratik siyaseti pozitif anlamda derinleştirebilecek yapılar/kurumlar yaratmaktır. Kalabalık nüfuslu, coğrafi olarak geniş bir alana yayılmış, sosyal, ekonomik, kültürel bağlamda işlevlerine göre ayrılmış etkinlik alanlarına sahip bir toplumun ihtiyaçlarını ideal bir liderden, erdemli bir elit grubundan çok, demokratik kurumlara sahip bir düzen ve işleyiş karşılayabilir.

Habermas, ideal bir konuşma durumunda rasyonel bir uzlaşının mümkün olduğunu savunur. Ancak günümüzde “yankı odaları” ve sosyal medya kutuplaşması, kamusal alanı rasyonel bir tartışma zemini olmaktan çıkarıp bir “bağırışma arenasına” çevirdi. Bu durumda, müzakereci demokrasi bir ütopya olarak mı kaldı? Habermas’ın iletişimsel eylem kuramında sıkça tartışma konusu olan “ideal konuşma durumu” belirlenmesi vardır. Ancak düşünür bu ifadedeki “ideal” kelimesini yaşamda gerçekleştirmek için çaba sarf etmemiz gereken bir hedef anlamında değil, sadece “düşünsel” düzeyde varlık bulabilecek kavramsal bir kurgu anlamında kullanır. Bu kurgu gerçekçi olmasa bile iletişimsel eylemin zorunlu önkoşullarını ifade eder. “İdeal konuşma durumu” Habermas’ın iletişimsel yetkinliğe sahip her insanın akılcı bir tartışma başlatıp sürdürebilmesi için, gerçekçi olmasa bile, zorunlu olarak yaptığı ön kabullere verdiği addır.⁴ Bu zorunlu önkabuller düşünürün, müzakereci demokratik siyasetin meşruiyetini çıkarsadığı rasyonel tartışma zemininin en genel adıdır. Bu tartışma zemininin cisimleştiği yer ise kamusal alandır.

İletişimsel akla dayalı müzakereci demokrasi modelinin en önemli ayaklarından biri kamusal alandır. Habermas’ın kamusal alan düşüncesi eşitlikçi, kapsayıcı, hiyerarşik olmayan ve aleniyet temelli yapıya sahiptir. Habermas, kamusal alanı, bütün yurttaşların ortak toplumsal sorunlar konusunda görüş alışverişinde bulunmalarına ve bu ortak sorunlar üzerinde ortak bir görüş ve irade oluşturmalarına imkân veren “karmaşık bir iletişim ağı” olarak tanımlar. Elbette kamusal alanla ilgili bugün en önemli tartışma, sosyal medyanın mahiyetine ilişkindir, çünkü sosyal medya platformları teknoloji dolayımıyla, sanal, anonim, aleniyetten uzak, siyasî ve iktisadî güçlerin yön verdiği bir mecra. Düşünür bu mecra da özgürlükçü ve adil bir siyasetin örülebileceğine yönelik olumsuz bir tutum içindedir, zaten düşünürün teknolojik ilerlemenin insanlığı özgürleştirebileceği fikrine çoktandır mesafeli yaklaştığını biliyoruz. Elbette sosyal medyanın etkisi günümüzde inkâr edilemez, ama yeni gelişmeler ışığında Habermas’ın da

son derece inatçı bir düşünür olarak kamusal alan yapısına ilişkin yeni çalışmalar yaptığını ve kuramını güncellediğini itiraf etmeliyim. Bu güncelleme deneyimi asla müzakereci demokrasi modelinden vazgeçtiği anlamına gelmiyor, zaten bu model siyasal alana normatif bir ufuk sunmak amacıyla tasarlanmıştı. Başka bir deyişle, düşünürün amacı iletişimsel eylemin önünü tıkayan ya da tıkayabilecek kötürümleştirici unsurları ifşa etmek ve bunların olumsuzlamasını yaparak özgür ve demokratik bir düzenin nasıl inşa edilebileceğini göstermekti. Sosyal medya da bu olumsuzlamadan nasibini almıştır.

Demokrasi insanlığın ulaştığı en iyi yönetim biçimi midir? Demokrasiden daha iyi bir yönetim şekli var mı/olabilir mi? Çoğunluğun egemenliği karşısında bireyin topluma ve devlete karşı korunması gerekliliğinin doğduğu; yargı bağımsızlığı, ifade özgürlüğü gibi demokrasinin bileşenlerinin ortadan kalktığı demokrasilerde, insan haklarının korunabilmesi için nasıl bir düzene, nasıl bir devlete ihtiyacımız var? Demokrasi insanlığın ulaştığı en iyi yönetim biçimi midir? Bunu gerçekten bilemiyorum, çünkü “en iyi” ifadesi tamamlanmışlık ve kusursuzluk özelliklerine atıfta bulunuyor. Kuşkusuz demokrasi böyle değildir. Ama şunu söyleyebilirim: demokrasi insanlığın ulaştığı en az kötü ve şu ana kadar haklarla görelî de olsa uyumlu olabileceği kanıtlanmış, ya da sistemin mevcut söylemsel sınırları içinde haklar ve özgürlükler tartışması yapılabildiği bir yönetim biçimidir. Churchill’in meşhur sözündeki gibi “demokrasi, denenmiş diğer bütün yönetim biçimleri hariç tutulursa en kötüsüdür.” Ama demokratik siyasetin tarihsel deneyimleri bize göstermiştir ki, demokrasi zorunlu olarak insan hakları ve özgürlüklerini her zaman garanti etmez. Bu sebeple özelde demokratik siyasete, genelde politikaya ilişkin normatif bir tutum belirlemek yerinde bir çabadır. Önceki sorularınızda ele aldığım problemler dikkate alındığında bu normatif tutumun ne kadar önemli olduğu belirginleşmektedir. Bu yüzden bireysel hak ve özgürlüklerin çoğunlukla görmezden gelindiği, yargı bağımsızlığının ortadan kalktığı, ifade özgürlüğünün yok sayıldığı rejimlere minimal düzeyde demokrasi desek bile (çünkü hâlâ belirli aralıklarla siyasî seçimler yapılmaktadır), bu türden rejimlerin günümüzdeki örneklerinde görüldüğü üzere otoriteryan hatta zaman zaman neo-faşizan bir karakter kazandığını vurgulamalıyız. Bu sebeple militarist gücüne değil, öz-denetim rejimiyle çerçevelenmiş sınırlarına güvenen, çoğunluğa değil, insan hak ve özgürlüklerine dayalı bir hukuk sistemini esas alan, sadakati talep eden değil, itirazı önemseyen ve son olarak birliği değil, çoğulculuğu benimseyen bir düzene ihtiyacımız vardır. Ne var ki çağımızda böylesi bir ihtimalden bir hayli uzaklaştığımızı itiraf etmeliyim.

⁴ M. Özbank, “Jürgen Habermas”, s. 442-443.

MERKEZ'DEN...

10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü Mesajı

Merkez Müdürümüz İoanna Kuçuradi'nin Dünya İnsan Hakları Günü (2025) Mesajı: "İkinci Dünya Savaşından sonra uzun bir süre, dünya ülkelerinin motto'su "silahsızlanma ve barış" olmuştur. Bugün ise dünyamız, kaçınılmaz olarak girdiği bir silahlanma yarışını yaşıyor. Bunun nasıl olduğu üzerine kafa yormamız, geleceğe umutla bakabilmek için atılacak ilk adım olsa gerek. Bugün böyle bir adımı atmaya girişelim mi? Ne dersiniz?"

TÜRKİYE'DEN...

İstanbul "IVR Dünya Kongresi"ne ev sahipliği yapacak

Türkiye Felsefe Kurumu (TFK) tarafından düzenlenen, 2026 yılında Uluslararası Hukuk ve Toplum Felsefesi Derneğinin (IVR) 32. Dünya Kongresi İstanbul'da, Kadir Has Üniversitesinin ev sahipliğinde yapılacaktır. "Dünyanın Değişen Sorunları Karşısında Hukuk" konulu bu kongrenin, dünyanın dörtbir yanından ilgili uzmanları bir araya getirmesi ve Türkiye'yi Hukuk Felsefesi alanında bir dünya merkezi olarak öne çıkarması bekleniyor. Uluslararası Hukuk ve Toplum Felsefesi Derneği (IVR) tarafından iki yılda bir düzenlenen bu büyük buluşma, 28 Haziran-3 Temmuz 2026 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilecek. Kongrenin ana konusu, çağımızın dünya düzeyindeki dönüşümlere dikkat çeken şu başlık olarak belirlendi: "Dünyanın Değişen Sorunları Karşısında Hukuk" (*Law in the Face of the Changing Problems of the World*). Bu konu çerçevesinde hukuk felsefesi, etik, insan hakları ve sosyal adalet alanlarında dünyanın dört bir yanından akademisyenler, hukukçular ve düşünürler bir araya gelecek. Kongre hazırlıkları, Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı Prof. Dr. İoanna Kuçuradi ve Hukuk Felsefesi Birimi yöneticisi Prof. Dr. Gülriz Uygur'un bilimsel liderliğinde yürütülmektedir. İnsan onuru, etik ve insan hakları alanlarındaki çalışmalarıyla, dünya düzeyinde tanınan Prof. Dr. Kuçuradi, Türkiye'nin bu önemli kongreye evsahipliği yapacak olmasından mutluluk duymaktadır.

Maltepe Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda konferanslar verildi

Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyeleri tarafından, 20 Ekim, 20-27-28 Kasım 2025 tarihlerinde, Maltepe Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda, Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in koordinatörlüğünde konferanslar verildi. Bu konferanslarda Prof. Dr. Betül Çotuksöken, Dr. Öğr. Üyesi Beyza Nur Kaytaş Yılmaz, Dr. Öğr. Üyesi Aslı Eyrenci, Prof. Dr. Nurgün Oktik, Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Bozdemir,

Prof. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın ve Dr. Öğr. Üyesi Gonca Kuru Türnüklü birer konuşma yaptı.

2025 Dünya Felsefe Günü Mesajı

Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı İoanna Kuçuradi'nin Dünya Felsefe Günü Mesajı (20 Kasım 2025): "Dünyamızın bazı düşünürlerinin bugün ulaştığı yere baktığımızda –kendini ve karşındakini her şeyden önce birer insan olarak nasıl gördüğünün farkına vardığımızda– ama diğer yandan dünyamızın nasıl yönetildiğini gördüğümüzde, eğitimde neyi doğru, neyi eksik, neyi yanlış yaptığımızın bir muhasebesini yapmayı denemek yararlı olur."

Çocuklar ve Topluluklar İçin Felsefe ve Eğitimi

2025 Dünya Felsefe Günü kapsamında, 20 Kasım 2025 tarihinde, Maltepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Prof. Erkut Özel Konferans Salonunda bir konferans gerçekleştirildi. Açılış konuşmasını Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in yaptığı etkinlikte, Deniz Ergen'in kolaylaştırıcılığında Doç. Dr. Dilek Arlı Çil "Çocuklar ve Topluluklar İçin Felsefe ve Eğitimi" başlıklı bir konuşma yaptı.

Erenköy Kız Lisesi Sosyal Bilimler Çalıştayı: "Güneşe Uzanan Fidanlar"

Erenköy Kız Lisesi ve Maltepe Üniversitesi işbirliğiyle, 22-23 Kasım 2025 tarihlerinde, "Güneşe Uzanan Fidanlar" başlıklı bir çalıştay düzenlendi. Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in açılış konuşmasını yaptığı çalıştayda, Doç. Dr. Aliye Ceren Onur, Prof. Dr. Bergen Özüaydın, Doç. Dr. Berfin Varışlı, Dr. Öğr. Üyesi Bora Arga, Dr. Öğr. Üyesi Begüm Özdemir Demirci birer konuşma yaptı.

37. İstanbul Semineri**Herkesçe Bilindiği Sanılan Kavramlar 5: Demokrasi**

"Herkesçe Bilindiği Sanılan Kavramlar 5: Demokrasi" başlıklı 37. İstanbul Semineri, 4-5 Aralık 2025 tarihlerinde Maltepe Üniversitesi ve Türkiye Felsefe Kurumu iş birliğiyle çevrimiçi olarak gerçekleştirildi. Açılış konuşmalarını Prof. Dr. İoanna Kuçuradi ve Prof. Dr. Güncel Önkal'ın yaptığı seminer, üç ana oturumda tamamlandı. 4 Aralıkta Prof. Dr. Güncel Önkal'ın başkanlık yaptığı ilk oturumda Prof. Dr. Harun Tepe "Demokrasi ve Sorunları: Demokrasinin Önkoşulları Üzerine", Doç. Dr. Çetin Türkyılmaz ise "Akıl, Yasa ve Özgürlük: Spinoza'nın Demokrasi Düşüncesi Üzerine" başlıklı bir konuşma yaptı.

Prof. Dr. Gülriz Uygur'un oturum başkanlığı yaptığı ikinci oturumda Prof. Dr. Hatice Nur Beyaz Erkızan "Demokrasi Doğu'dan Yükselir mi?", Prof. Dr. Ahu Tünel "Cumhuriyetçi Özgürlük ve Demokrasi", Prof. Dr. Nazile Kalaycı "Demokrasinin bir Gereği Olarak 'Özgür Konuşma' Hakkı" başlıklı bir konuşma yaptı. 5 Aralıkta Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in başkanlık yaptığı son oturumda, Prof. Dr. Bertil Emrah Oder "Demokrasi(ler) ve Anayasa(lar)", Prof. Dr. Muharrem Kılıç "Demokratik Siyasallığın Meşruiyet Temeli Olarak İnsan Haklarının Kurumsallaşması" ve Prof. Dr. Osman Korkut Kanadoğlu "Demokrasinin Yozlaşması" başlıklı birer konuşma yaptı.

Felsefe Günleri Kuçuradi ile anılacak

Efes-Selçuk Belediyesinin bu yıl "Demokrasiye ve Cumhuriyete Felsefe ile Bakmak" başlığıyla Türkiye Felsefe Kurumu işbirliğinde düzenlediği felsefe günleri 29-30 Kasım'da yapıldı. 2021 yılından beri düzenlenen "Herakleitos Felsefe Günleri", bu yıldan itibaren Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'nin adının eklenmesiyle "Herakleitos ve İoanna Kuçuradi Felsefe Günleri" olarak devam edecek. Efes-Selçuk Belediye Başkanı Filiz Ceritoğlu Sengel, Maltepe Üniversitesinde Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'yi ziyaret ederek Felsefe Günleri Onur Ödülü olan Artemis heykelini de Kuçuradi'ye sundu. Bu yıl "5. Herakleitos ve İoanna Kuçuradi Felsefe Günleri"nin onur konuğu Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu oldu. Türkiye'nin farklı üniversitelerinden öğretim üyeleri Prof. Dr. Harun Tepe, Prof. Dr. Ahu Tünel, Prof. Dr. Berfin Kart Tepe, Prof. Dr. Özlem Duva, Prof. Dr. Tuncay Saygın, Doç. Dr. Devrim Sezer, Doç. Dr. Kubilay Hoşgör, Doç. Dr. Murat Satıcı ve felsefe öğretmeni İbrahim Depe ile Efes-Selçuk Belediye Başkanı Filiz Ceritoğlu Sengel de konuşmacı olarak katıldı.

10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü etkinlikleri

10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü (2025) vesilesiyle, Prof. Dr. Betül Çotuksöken 8 Aralık 2025 tarihinde Sultanbeyli Şehit Erdem Diker Ortaokulunda "Okulda İnsan Hakları" başlıklı bir konuşma, 10 Aralıkta Maltepe Üniversitesinde "Nitelikli Eğitim Alma Hakkının Korunması ve Geliştirilmesi" başlıklı bir konuşma, 20 Aralıkta İnegöl Belediyesinde "Çocuk Odaklı Afet Eylem Planı Çalıştayı: Çocuğun İnsan Hakları Açısından" başlıklı bir konuşma yaptı. Ayrıca Prof. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın, 10 Aralıkta Eyüp Sultan Belediyesi Sosyal Hizmetler Müdürlüğünde düzenlenen "Çoklu Krizler Çağında İnsan Hakları" başlıklı sempozyumda bir konuşma yaptı. Uzm. Elif N. Hamidi ise 11 Aralıkta Çatalçeşme Lions Kulüpte, 16 Aralıkta Cihangir Okulları Bahçeşehir Kampüsünde "İnsan Hakları: Neden ve Kim İçin?" başlıklı bir konuşma yaptı.

Teoriden Pratiğe Çocuklar İçin Felsefe Paneli

Marmara Üniversitesi Felsefe Bölümü tarafından

düzenlenen "Teoriden Pratiğe Çocuklar İçin Felsefe Paneli", 25 Aralık 2025 tarihinde gerçekleştirildi. Üç oturumdan oluşan panelde, Doç. Dr. Sinem Elkatip Hatipoğlu'nun başkanlık yaptığı ilk oturumda Nuran Direk "Çocukları Filozof Yapmadan Önce İnsan Yapmak", Sümeyye Ceylan "Sahadan Sayfaya: Bir 'Hadi Felsefe Yapalım' Serüveni", Doç. Dr. Dilek Arlı Çil "Felsefi Soruşturma Topluluğunun Düşünme Becerilerinin Gelişimine Etkisi" başlıklı birer konuşma yaptı. Prof. Dr. İshak Arslan'ın başkanlık yaptığı ikinci oturumda Prof. Dr. Yaylagül Ceran Karataş "Çocuklarla Felsefenin Yapı ve Yöntem Sorunları", Ayşe Çam "P4C: Yakınsak-İraksak Düşünme Uygulama Örnekleri", Dr. Öğr. Üyesi Nurdane Şimşek Knoll "Sokrates ve Platon Çocuklarla Felsefe Yapar mıydı? P4C'ye Klasik Bir Bakış" başlıklı birer konuşma yaptı. Doç. Dr. Esra Kartal Soysal'ın başkanlık yaptığı son oturumda Dr. Fulya Sormaz "Teoride Çocuklar İçin Felsefe, Pratikte Düşünce Kaşifleri", Meryem Afacan "P4C: Düşünen, Tartışan, Dinleyen Çocuklarla Sınıf İçi Uygulamalar" ve Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye Sel Odabaş "Çocuklar İçin Felsefe" mi "Çocuklarla Felsefe" mi? Bir Zuluflu Fındık Örneği başlıklı birer konuşma yaptı.

"Başkaldırıdan Felsefeye İoanna Kuçuradi"

Belgesel gösterimi ve söyleşi

Yönetmenliğini Prof. Dr. C. Oktay Yalın'ın yaptığı "Başkaldırıdan Felsefeye İoanna Kuçuradi" adlı belgesel, 17 Ocak 2026 tarihinde, Yaşar Kemal Kültür Merkezinde gösterildi. Filmin ardından, Doç. Dr. Hakan Aytekin'in moderatörlüğünde, Prof. Dr. C. Oktay Yalın, Prof. Dr. Betül Çotuksöken ve Uzm. Elif N. Hamidi ile bir söyleşi gerçekleştirildi.

"İnsan nedir?" ve "İnsan kimdir?"

Günümüzde İnsan ve Sorunları: "İnsan Nedir? İnsan Kimdir?" başlıklı seminer, 17 Ocak 2026 tarihinde, İBB Bülent Ecevit Kültür Merkezinde gerçekleştirildi. Moderatörlüğünü Prof. Dr. Sevgi Şahintürk'ün yaptığı seminerde, Prof. Dr. Betül Çotuksöken ve Prof. Dr. Cemal Güzel konuşmacı olarak yer aldı. Seminerde, "İnsan nedir?" ve "İnsan kimdir?" sorularından hareketle, insan ve çağımızın sorunları felsefi bir bakışla ele alındı.

30. Türkiye Felsefe Olimpiyadı

Türkiye Felsefe Kurumunun (TFK) Türkiye genelinde çevrimiçi düzenlediği 30. Ulusal Felsefe Olimpiyadı sonuçlandı. Prof. Dr. İoanna Kuçuradi başkanlığındaki seçici kurul ilk 10 öğrenciyi şöyle belirledi: Özden Cengiz Anadolu Lisesinden Kıvanç Şimşek, Üsküdar Amerikan Lisesinden Kayla Doğa Karakaya, Erenköy Kız Lisesinden Elif Çayır, Acıpayam Cumhuriyet Fen Lisesinden Erva Topaloğlu, Nafi Güral Fen Lisesinden Ayşe İrem Aydın, Semiha Ayverdi Anadolu Lisesinden Altan Özyurt, Bursa Anadolu Lisesinden Arda Çetin, Yaşar Acar Fen

Lisesinden Yahya Abdülaziz, Kanuni Anadolu Lisesinden Zührenaz Sağır, Özel Çakabey Okullarından Uygur Denizel. 30. Türkiye Felsefe Olimpiyatında dereceye giren 10 öğrenciye sertifikaları, 26 Ocak 2026 tarihinde, İstanbul Özden Cengiz Anadolu Lisesi'nde düzenlenen törenle verildi. Birinci olan Kıvanç Şimşek, sertifika ve madalyasını TFK Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in elinden aldı. İkinci olan Üsküdar Amerikan Lisesi öğrencisi Kayla Doğa Karakaya, ödülünü TFK Başkanı Nuran Direk'ten aldı. Üçüncü olan Erenköy Kız Lisesi öğrencisi Elif Çayır ise sertifikasını TFK Çocuklar için Felsefe Birimi yürütücüsü Gülşen Öz'ün elinden aldı. Bu 10 öğrenci arasından dil sınavında başarılı olan iki öğrenci 14-17 Mayıs 2026 tarihleri arasında Polonya'nın Varşova kentinde düzenlenecek olan Uluslararası Felsefe Olimpiyatında Türkiye'yi temsil edecek.

Sarıyer Felsefe Günlerinde "Dünya Sorunları ve İnsan" konuşuldu

Sarıyer Belediyesinin "Felsefe Günleri" kapsamında düzenlediği "Dünya Sorunları ve İnsan" konulu seminer, 7 Şubat 2026'da Boğaziçi Kültür Sanat Merkezinde, Prof. Dr. İoanna Kuçuradi, Prof. Dr. Betül Çotuksöken ve Prof. Dr. Kurtul Gülenç'in katılımıyla gerçekleştirildi. Çotuksöken'in moderatörlüğünü yaptığı etkinlikte, güncel dünya meseleleri felsefi açıdan ele alındı. Özgürlük kavramını farklı boyutlarıyla değerlendiren Kuçuradi, özgürlüğün aynı zamanda etik bir sorumluluk alanı olduğuna dikkat çekti. Çotuksöken ise insanın değer koruyan, onaylayan ya da reddeden bir varlık olarak bütün eylemlerinin birbiriyle bağlantılı olduğunu ifade etti. Gülenç de konuşmasında modernitenin eleştirel mirasına değinerek insan, demokrasi, özgür basın ve bağımsız yargı gibi unsurların modern toplumun temel bileşenleri olduğunu hatırlattı.

Felsefe Öğretimi ve Sorunları Çalıştayı Felsefe Öğretiminin Yüz Yılı

"Felsefe Öğretimi ve Sorunları Çalıştayı/Felsefe Öğretiminin Yüz Yılı" başlıklı etkinlik, 26 Şubat 2026 tarihinde çevrimiçi olarak gerçekleştirildi. Açılış konuşmaları Prof. Dr. İoanna Kuçuradi ve M. Öcal Oğuz tarafından yapılan çalıştay, "Felsefe Dersinin Öğretim Programı Üzerine", "Felsefe Dersinde Öğretim Yöntemleri" ve "Felsefe Öğretmeninin Yetiştirilmesi" başlıklı üç oturumda tamamlandı. Prof. Dr. Sanem Yazıcıoğlu'nun başkanlık ettiği birinci oturumda Prof. Dr. Betül Çotuksöken "Felsefede Müfredattan Öğretim Programına Ne Değişti?", Doç. Dr. Mustafa Günay "Felsefeye Uygun Müfredat mı, Müfredat Uygun Felsefe mi?", Prof. Dr. Zafer Yılmaz da "Güncel Felsefe Öğretim Programı Üzerine Değerlendirme" başlıklı birer konuşma yaptı. Prof. Dr. Hatice Nur Beyaz Erkızan'ın başkanlık ettiği ikinci oturumda, Doç. Dr. Dilek Arlı Çil "Sınıfı Felsefi So-

ruştırma Topluluğuna Dönüştürmek", Nuran Direk "Öğrenciler için Felsefe Eğitimi", Prof. Dr. Mehmet Ali Dombaycı da "Felsefe Öğretiminde Yöntem Olarak Söz Edimleri" başlıklı birer konuşma yaptı. Prof. Dr. H. Haluk Erdem'in başkanlık ettiği son oturumda ise Prof. Dr. Taşkın Kentenci "Felsefe Öğretmeni Neye Öğretir?", Gülşen Öz "Felsefi Düşünme Eğitiminde Eğitici ve Değerlendirici Öğretmenin Rolü", Prof. Dr. Mustafa Sever de "Öğrenmenin Yeni Çağında Felsefe Öğretmeni Olmak" başlıklı birer konuşma yaptı.

Bedia Akarsu anıldı

Türk felsefe dünyasının öncü isimlerinden Bedia Akarsu, doğumunun 105., vefatının 10. yılında, 26 Şubat 2026 tarihinde, İstanbul Medeniyet Üniversitesinde yapılan bir toplantıyla anıldı. Bu anma toplantısında, Prof. Dr. Betül Çotuksöken "Bedia Akarsu'nun Felsefi Söylemi", Prof. Dr. Yayla Gül Ceran Karataş "Bedia Akarsu ve Nermi Uygur Felsefelerinde Çağın Ruhu", Doç. Dr. Engin Koca "Bedia Akarsu'nun Çağdaş Felsefe Kitabı" ve Emre Samet Bostan "Bedia Akarsu'da Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu" başlıklı birer konuşma yaptı.

DÜNYADAN...

Jürgen Habermas hayata veda etti

Alman filozof ve sosyolog Jürgen Habermas, 14 Mart 2026 tarihinde, 96 yaşında hayatını kaybetti. İletişim, rasyonalite ve sosyoloji üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Habermas, Theodor Adorno ve Max Horkheimer gibi Marksist düşünürlerin yanı sıra Frankfurt Okulunun en önde gelen isimlerinden biriydi. 1981 yılında yayımlanan iki ciltlik *İletişimsel Eylem Kuramı*, onun en bilinen eserleri arasında yer alıyordu.

AİHM 2025 istatistikleri

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 2025'e ilişkin istatistiklerini açıkladı. AİHM verilerine göre Türkiye, 2025'te hakkında en fazla dava başvurusu bulunan ülke oldu. AİHM'e 2025'te toplam 53 bin 464 şikayette bulunuldu. Bunların 18 bin 464'ü Türkiye kaynaklı hak ihlali iddialarından oluşuyor. Türkiye, bu sayıyla diğer Avrupa Konseyi ülkelerinin açık ara önünde yer alıyor. Ancak başvurularda azalma eğilimi devam ediyor. AİHM kayıtlarına göre Türkiye aleyhine başvuru sayısı 2023'te 23 bin 397, 2024'te ise 21 bin 613 idi. 2025 verileri de %15'lik bir düşüşe işaret ediyor.

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c701y-8yzqrgo>

Antropontolojinin Işığında Eğitim Felsefesi

Betül Çotuksöken, Alfa Yayınları, İstanbul, 2026, 432 sayfa.

Betül Çotuksöken'in *Felsefenin Gör Dediği* üçlemesinin son kitabı olan *Antropontolojinin Işığında Eğitim Felsefesi* felsefi bir perspektiften eğitim fenomenini ele alıyor. Konuyu "metafelsefe," "sistematik felsefe," "felsefe tarihi," "uygulamalı felsefe" arka planında tartışan Çotuksöken, okura eğitimin bütün boyutlarını tartışabilme imkânı sunuyor. Nitekim kitapta, metafelsefe üzerinden eğitim felsefesinin ne olduğu; sistematik felsefe bağlamında felsefenin bir alt dalı olarak eğitim felsefesinin kavram, soru ve sorun ağları; felsefe tarihi ve uygulamalı felsefe çerçevesinde ise tarihsel arka plan ve konunun pratikteki izdüşümleri tartışılıyor. Sorunları ve imkânları aynı anda değerlendiren *Antropontolojinin Işığında Eğitim Felsefesi*, geçmişe yönelik değerlendirmeleri ve geleceğe ilişkin projeksiyonuyla ayırt edici ve özgün bir yaklaşımı temsil ediyor.

Müziğin Ruhu ve Felsefe

Schelling-Hegel-Schopenhauer-Nietzsche-Schweitzer-Heidegger

Yusuf Örnek, BilgeSu Yayıncılık, Ankara, 2025, 104 sayfa.

Önce İstanbul Cemal Reşit Rey'de, sonra Antalya Kültür Sanat Merkezi'nde gerçekleştirilen dinletili sunumlardan oluşan bu kitap, okuyucunun/dinleyicinin hem felsefenin uçsuz bucaksız evreninden pay almasını sağlama hem de filozofların müziğe dair ilgilerini dile getirme çabasıdır. Bu kitabın benzerlerinden en önemli farkı, her bölümün sonundaki QR kod üzerinden ilgili eseri dinleme olanağını sunarak felsefe okumalarını klasik müzikle zenginleştirmesidir.

İnsan Haklarını Kim Öldürdü?

İnsan Hakları Eleştirileri Üzerine

Harun Tepe, Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul, 2026, 184 sayfa.

Baskıya, eşitsizliklere, hak ihlallerine karşı koyarak insan onurunu korumayı amaçlayan insan haklarının, günümüzde sıkça bir başkaldırı söylemi olmaktan çıkıp devletlerin kendi meşruiyetlerini sağlama aracına dönüştüğü iddialarıyla karşılaşmaktadırlar. İnsan haklarının sonundan veya devrini tamamladığından, insan haklarının son ütopya olduğundan söz edenlerin çıkış noktası bu iddialardır. Bu kitap, insan hakları düşüncesi kadar eski olan insan haklarına yönelik eleştirileri nesnel bir bakışla ele alarak, "tüm insanların onur ve haklar bakımından eşit olduğu" düşüncesi olan insan haklarının ve etik ilkeler olarak insan hakları normlarının neden vazgeçilmez olduğunu anlatma girişimidir. Çünkü insan haklarının ölümü, haklarından yoksun bırakılanların günümüzdeki sesi olan etide de ölümü ya da sonu anlamına gelmektedir.

Ruhun Fenomenolojisi'ne Önsöz

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, çeviren: Ragıp Ege, İletişim Yayınları, İstanbul, 2026, 142 sayfa.

19. yüzyıl başında yazılan *Ruhun Fenomenolojisi*, düşünce serüveninin o döneme değin tanıdığı deneyimlerin sentezini oluşturan bir sistem önermeyi felsefesinin amacı olarak gören Hegel'in en önemli eserlerinden biridir. Onun bu kitaba yazdığı Önsöz bir tür manifestosu olarak değerlendirilebilir. Bu yöntem söylemi yeni zamanların düşün çerçevesini belirler. Ragıp Ege'nin farklı dillerdeki *Ruhun Fenomenolojisi* çevirilerini dikkate alarak yaptığı bu çeviri ve özgün notlarıyla zenginleşen Önsöz, Hegel'in felsefesini anlamak ve Hegel'in dilini kavramak için yararlı bir başlangıç sunuyor.

Heidegger ile Bir-Arada

Editör: Abdülkadir Çüçen-Çiğdem Yıldızdöken, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2026, 404 sayfa.

Heidegger ile Bir-Arada Türkiye'de Heidegger felsefesi üzerine çalışan araştırmacıların yazılarından oluşan bir demet. Eser, filozofun düşüncesini hem kendi iç dinamikleriyle hem de diğer önemli düşünürlerle olan ilişkisi bağlamında ele alan iki ana bölümden oluşuyor. Birinci kısım "Bir-Arada", Heidegger'in düşüncesindeki temel kavramları, sanat ve teknolojiye dair görüşlerini ve en tartışmalı yönü olan Nasyonal Sosyalizm ve antisemitizm ile olan ilişkisini derinlemesine inceliyor. İkinci kısım "Birlikte" ise Heidegger felsefesini Husserl, Levinas, Kant, Derrida ve Adorno gibi düşünürlerin perspektifleriyle karşılaştırarak, onun 20. yüzyıl ve çağdaş düşüncedeki yerini ve etkisini konumlandırıyor. Eser, Heidegger'in Batı metafiziğine yönelik radikal eleştirisinden varlık sorusuna, *Dasein* analitiğinden sanatın hakikati açığa çıkaran rolüne kadar uzanan geniş felsefi yelpazeyi sunuyor.

Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe Cilt 4

Yayına Hazırlayanlar: Ioanna Kuçuradi, Betül Çotuksöken, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2026, 460 sayfa.

Türkiye Cumhuriyetinin 100. yılı vesilesiyle düzenlenen "Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe" Kongresinde sunulan bildirileri bir araya getiren *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Felsefe* kitabının dördüncü cildi yayımlandı. Bu son cilt, Kongrede üniversitelerin düzenlediği yuvarlak masa oturumlarında yapılan konuşmaların metinlerinden oluşuyor. Bu dört cildin gelecekte felsefeyle uğraşmak isteyenlerin işine yarayacağını umuyoruz.

İmge

Laurent Lavaud, çeviren: M. Hasan Kılıç, Fol Kitap, İstanbul, 2026, 240 sayfa.

İmge nedir? Sadece bir kopya mı, yoksa yeni bir dünya kuran bir güç mü? Zihnimizdeki hayaller

ile ekranlardaki dijital yansımalar arasında nasıl bir bağ vardır? Bir görüntünün bizi büyülemesi, onun gerçekliğinden mi yoksa boşluğundan mı kaynaklanır? Antik Yunan'ın *mimesis* tartışmalarından günümüzün görsel bombardımanına kadar, imge kavramı her zaman felsefenin kalbinde yer aldı. Laurent Lavaud'nun hazırladığı bu seçki Plotinos'tan Bergson'a, Aziz Augustinus'tan Merleau-Ponty'ye, Lucretius'tan Goffman'a kadar uzanan geniş bir yelpazede birçok düşünürün metinleri üzerinde, bakışımızı ve dünyayı algılama biçimimizi şekillendiren “imge” kavramını derinlemesine sorguluyor.

Filozoflarla Etik Problemler Sorudan Gelen Yakınlık

Editör: Demet Kurtoğlu Taşdelen, Çizgi Kitabevi, Konya, 2025, 336 sayfa.

Etik insanın kendisiyle, başkasıyla ve dünya ile kurduğu ilişkinin en temel sorgulama alanıdır. Bu sorgulama, hazır yanıtlar ya da sabit ilkelerden değil, sorularla kurulan bir yakınlıktan doğar. Etik düşünme yaşamın içinden, karşılaşmalardan, belirsizliklerden ve seçim anlarının ağırlığından yükselir. *Filozoflarla Etik Problemler* bu soruların izini sürerek ettiği yeniden kurmanın, düşüncenin sınırlarını yoklamanın ve birlikte yaşamının anlamını araştırıyor. Kitapta yer alan yazılar etik problemin nasıl kurulduğunu; özgürlük, beden, bakış ve kendilik gibi kavramlar aracılığıyla düşüncenin dünyayla temas ettiği noktaları görünür kılıyor. Eylem, sorumluluk ve başkalık deneyimleri üzerinden, etik düşünmenin yalnızca soyut bir ilke değil, yaşanan bir ilişki biçimi olduğunu ortaya koyuyor.

Her Yer Ekran

Jean Baudrillard, çeviren: Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2025, 245 sayfa.

Her Yer Ekran, gerçeklik duygusunun nasıl yitildiğine ilişkin bir çözümlemedir. Kendini tekrar eden tarihsel bir anlayışın bundan böyle ikiye bölünmüş bir yaşam ortaya koyması kaçınılmazdır. Bu kendini gizleme ve gerçeklerin üzerini örtme hali, sanattan politikaya, felsefeden toplumun tüm katmanlarına sinmiştir. Bütün sistem uzun süreden beri devasa bir ekrandan kendi yorgunluğunu ve çaresizliğini seyretmektedir. Sözde yenilikler, teknik ve teknolojik ilerlemeler âdeta bir simülasyon evreninde kaybolup gitmektedir. Baudrillard'ın *Libération* gazetesini için kaleme aldığı yazılar güncelliğinden hiçbir şey yitirmemiştir. Dünyanın bugün geldiği durumu, “demokratik despotluğa” dönüşen egemenlik anlayışlarını ve Batının riyakâr politikalarını açık ve net bir şekilde sorgulamaktadır.

Doğru ve Yanlış Bilgisinin Kökeni

Franz Brentano, çeviren: Melike Saba Işık, Profil Kitap, İstanbul, 2026, 176 sayfa.

Etik, çağlar boyunca yalnızca “iyi davranış” ölçütü değil, aynı zamanda insan aklının kendini anlama çabasının da merkezinde yer almıştır. Franz Brentano, ilk kez 1889 yılında Almanca yayımlanan bu klasik metninde, ahlâkın kökenini doğrudan insan zihninin yapısına yerleştiren doğru ve yanlış bilgisinin nasıl mümkün olabileceğini kendi kavramsal temelleri üzerinden yeniden sorgular. Ona göre ahlâk, alışkanlıkların, toplumsal kabullerin ya da dış otoritelerin ürünü değildir; insan zihninin yönelimselliği, yargı edimleri ve isteme yapısı içinde temellenir. *Doğru ve Yanlış Bilgisinin Kökeni*, mantık, psikoloji ve etik arasında daha önce çizilmemiş bir köprü kurar. Geleneksel düşünceleri sorgularken, etik bilgisinin yalnızca gelenek, alışkanlık veya beklentilerle açıklanamayacağını göstermeyi amaçlar.

Şiddet ve Felsefi İmgelem

Ann V. Murphy, çeviren: İtır Güneş, Fol Kitap, İstanbul, 2025, 192 sayfa.

Ann V. Murphy, *Şiddet ve Felsefi İmgelem*'de şiddetin yalnızca bir olgu değil, dünyayı algılayışımızı kuran yapısal bir zemin olduğunu gösteriyor. Çağdaş Kıta Felsefesi üzerinden, felsefenin şiddeti tartışırken başvurduğu imgeleri, simgeleri ve metaforları mercek altına alıyor. Şiddetin felsefede sadece tartışılan bir tema değil, düşünmenin kendisini örgütleyen bir çerçeve haline geldiğine dikkat çekiyor. De Beauvoir, Derrida, Deleuze, Foucault, Butler, Levinas, Irigaray, Spivak ve Fanon gibi düşünürlerle tartışmaya giren Murphy şiddet, kırılma ve öznellik arasındaki ilişkiyi bu isimlerin sadece ne söylediklerine değil, hangi imgeleri kullandıklarına da bakarak yeniden kuruyor ve nihayetinde şu soruyu soruyor: Eğer şiddet yalnızca gördüğümüz şey değil de görme biçimimizin kendisiyse, felsefe buna nasıl yanıt verebilir?

En Pratik Etik/Günlük Ahlâkî Sorunlara Dair

David Benatar, çeviren: Cansu Özge Özmen, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2025, 656 sayfa.

En Pratik Etik, sıradan insanların gündelik yaşamlarında karşılaştıkları ahlâkî sorunları ele alır. Bunlar yalnızca olağanüstü koşullarda ortaya çıkan, yalnızca belirli kişilerin mesleki ya da kamusal rolleri içinde karşılaştıkları sorunlar değildir. Aksine, çoğu insanın düzenli olarak karşılaştığı sorunlardır. Hem yaygın oluşları hem de insanların bu sorunlara ilişkin vardıkları sonuçları genellikle rahatlıkla hayata geçirebilmeleri nedeniyle son derece pratik meselelerdir. Kitapta sorulan sorular arasında şunlar yer alır: Bir kişi olarak çevreyle ilgili hangi yükümlülöklere sahibim? İnsanların yoksullara ya da dünyadaki diğer derin yoksunluk içindeki insanlara bağışta bulunma ya da başka şekillerde yardım etme yükümlölüğü ne kadar kapsamlıdır? Dil ne zaman önyargılı olur?

İNSAN HAKLARI ve FELSEFE ile İLGİLİ YAYINLAR

- **İyi İnsanlar Kötü Düşününce Felsefe Bizi Kendimizden Nasıl Korur?**
Steven Nadler, Lawrence Shapiro, çeviren: Ali Karatay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2026, 208 sayfa, ikinci baskı.
- **Deprem ve Felsefe/Doğa, Kültür ve İnsan**
Mehmet Aydın, Doğu-Batı Yayınları, 2026, 94 sayfa.
- **Dünyaya Baudrillard'ın Penceresinden Bakmak**
François L'Yvonne, çeviren: Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2026, 53 sayfa.
- **Bilgelik Yoluna Davet/Protreptikos**
Aristoteles, çeviren: Gülsüm Kurtoglu, Profil Kitap, 2026, 48 sayfa.
- **Yabancılaşma/Toplumsal-Felsefi Bir Sorunun Güncelliği Üzerine**
Rahel Jaeggi, çeviren: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2026, 495 sayfa.
- **Aralık ve Meydan/Heidegger'den Sonra Konuşmanın ve Mekanın Topolojisi**
Axel O. Karamercan, Akademim Yayınları, İstanbul, 2026, 372 sayfa.
- **Tanrıca Felsefe**
Bengü Cennet Coşkun, Alfa Yayınları, İstanbul, 2026, 208 sayfa.
- **Gökyüzünü Kurtarmak/Galileo'nun Kilise'yle Mücadelesinden Bir Kesit**
Derleyen: Ünsal Çimen, Fol Kitap, İstanbul, 2026, 184 sayfa.
- **Arzu**
Editör: David Rabouin, çevirmen: Eylem Çağdaş Babaoğlu, Fol Kitap, İstanbul, 2026, 264 sayfa.
- **Ruhun Ölümsüzlüğü**
Augustinus, çeviren: Cana Vilken Çoraklı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2026, 104 sayfa.
- **Sol ve Dijital Siyaset Platform Neoliberalizminden Platform Sosyalizmine Siyasi Partiler**
Marco Guglielmo, çeviren: Duygu Şahin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2026, 331 sayfa.

- **Metafizik Üzerine Söylev&Monadoloji**
Gottfried Wilhelm Leibniz, çeviren: Özcan Doğan, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2026, 79 sayfa.
- **Nesnenin Grameri**
Vincent Descombes, çeviren: Mehmet Alkan, Fol Kitap, İstanbul, 2026, 328 sayfa.
- **Devrimi Hatırlıyor musunuz?**
Azınlıklar ve Sınıflar
Maurizio Lazzarato, çevirenler: Melis İnan-Münevver Çelik, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2026, 304 sayfa.
- **Platon**
Constance Meinwald, çeviren: Cem Gönenç, Alfa Yayıncılık, 2026, 424 sayfa.
- **Felsefe ve Reel Politika**
Raymond Geuss, çeviren: Utku Özmkas, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2025, 96 sayfa.
- **Can Çekişen Küresel Güç**
Jean Baudrillard, çeviren: Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2025, 95 sayfa.
- **Sessiz Yiğınların Gölgesinde/Toplumsalın Sonu**
Jean Baudrillard, çeviren: Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2025, 96 sayfa.
- **Dünyanın Anlamsızlığı Üzerine**
Francesco Petrarca, çeviren: Timur Guda, 2025, 167 sayfa.
- **Spinoza Marx'la Buluştuğunda Hümanist Olmayan Etkinliğe Dair Keşifler**
Tracie Matysik, çevirenler: Münevver Çelik-Sinem Özer, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2025, 400 sayfa.
- **Mekânın Kaderi/Felsefi Bir Tarih**
Edward S. Casey, çeviren: Abdullah Başaran, Runik Kitap, İstanbul, 2025, 582 sayfa.
- **Kültürün İcadı**
Roy Wagner, çeviren: Melih Pekdemir, Fol Kitap, İstanbul, 2025, 248 sayfa.
- **Nasıl Gözlemlmeli?**
Töreleri ve Âdetleri İnceleme Sanatı
Harriet Martineau, çeviren: S. Erdem Türközü, Fol Kitap, 2025, 208 sayfa.
- **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü**
Vilfredo Pareto, çeviren: Merve Zeynep Doğan, Doğu-Batı Yayınları, 2025, 110 sayfa.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ
ve
UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Sahibi: T.C. Maltepe Üniversitesi adına Edibe Sözen Çetintaş

Yayın Yönetmeni: İoanna Kuçuradi

Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Elif N. Hamidi

Yayın Kurulu: Bergen Coşkun Özüaydın, Betül Çotuksöken, Sevgi Şahintürk,

Neşe Şahin Taşgım, Hülya Şimga, Gülriz Uygur

Yazışma Adresi: Marmara Eğitim Köyü, 34857, Maltepe/İSTANBUL

İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi

Tel: 0216 626 11 34 **Faks:** 0216 626 11 25

Baskı: Rengin Basımevi

Gümüşsuyu Cad., Çiftelavuzlar Yolu, Mutlu Aksu Sanayi Sitesi, No: 114, Zeytinburnu/İSTANBUL

Tel: 0212 482 44 66-67

Sertifika No: 45604

ISSN: 2587 - 148X

Yayın hakkı saklıdır